

Jaiṇų filosofija

(Parasparopagraho Jīvānām)

Saha nāv avatu

Om saha nāv avatu
saha nau bhunaktu
saha vīryaṃ karavāvahai
tejasvi nāv adhītam astu
mā vidviṣ āvahai |
Om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ

Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
Tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos.
Aum, ramybė, ramybė, ramybė!

Astika: sām̐khya-yoga, nyāya-vaišeṣ ika, mīmāṃsā-vedānta.

Nāstika: budistai, **jainai**, cārvāka, ājīvika, ajñāna.

Etimologija: pavadinimas „jainai“ (*jaināḥ*) kildinamas nuo žodžių *jina* arba *jaina* (mot. *jainī*), kurie kilo nuo veiksmazodžio *ji-jayate*, reiškiančio „nugalėti, laimėti“, tad jainai pažodžiui yra „nugalėtojai“.

Jainizmo kilmė ir Vardhamāna Mahāvīra

Pagal tradiciją, jainizmas neturi įkūrėjo – tai amžinas mokymas, kurį kiekviename amžiuje iš naujo paeiliui skelbia 24 vedliai-mokytojai, vadinami *tīrthaṅkara* (brastos kūrėjai). Paskutinis mokytojas šiame amžiuje laikomas Vardhamāna Jñātr̥ putra, kurio garbės vardas yra Mahāvīra (tradicinė data 599-527 m. pr. Kr., šiuolaikiniai tyrinėtojai paankstina iki 480-408 m. pr. Kr.). Tripiṭ akoje jis identifikuojamas kaip Nigaṇ ṭ ha Nātaputta. Vardhamāna buvo Budos bendraamžis iš Biharų regiono ir priklausęs śramaṇ ṭ judėjimui. Gimęs kṣatriyų šeimoje, tėvas Siddhārtha, motina Triśalā. Vardhamāna palieka namus būdamas 30 metų, 43 m. pasiekia nirvāṇ ṭ, miršta 72 metų. Svarbus įvykis Vardhamānos gyvenime pirmasis mokinyš antrasis askezės metas – Makkhali Gosāla. Vėliau Mahāvīra turėjo 11 mokinių vadinamų *gaṇadharais*. Jie buvo brāhmaṇ ai, tapę Mahāvīros mokiniaiš po debatų. Mahāvīros mokymas nėra labai sistemingas. Mahāvīra ypatingai pabrėžė askezę (*tapas*) ir *ahiṃsṭ* kaip pagrindinius būdus išsilaisvinti nuo karmos, kuri kelia pakartotinius gimimus. Asketas turėtų laikytis penkių taisyklių: nesmurto (*ahiṃsā*), tiesos (*satya*), nevogimo (*asteya*), skaistumo (*brahmācārya*) ir nesisavinimo (*aparigraha*).

Jainai po Mahāvīros

Svarbiausiu žmogumi po Mahāvīros iškeliamo tampa Indrabhūti Gautama, manoma, kad jis ir kiti mokiniai kruopščiai fiksavo ir suskirstė Mahāvīros mokymą. Kita svarbi asmenybė po Indrabhūčio laikoma Bhadrabāhu. Tuomet Indiją valdė Mauryų valstybė, jos valdovas Candragupta Maurya susapnuoja 16 baisių sapnų, kuriuos išaiškina Bhadrabāhu. Pasak išaiškinimo, visą Mauryų karalystę turi apimti didžiulis badas ir kitos nelaimės. Kad to išvengti, Bhadrabāhu su 12 tūkstančių mokinių keliauja į pietų Indiją, atsisakęs sosto, juo paseka ir Candragupta. Šiaurinėje dalyje pasilieka Bhadrabāhu mokinyš Sthūlabhadra, kuris lieka vadovauti likusiems jainams.

Šis įvykis ilgainiui sąlygojo jainų skilimą į dvi grupes: 1) švetāmbarus („apsirengusius baltai“, šiais laikais 80% visų jainų) ir 2) digambarus („apsirengusius dangumi“, t. y., nuogalius). Vėliau atsirado ir trečioji grupė – yāpanīya, bandžiusi suderinti abu požiūrius, tačiau XV a. jie susiliejo su digambarais. Švetāmbarai nuo XVII a. skirstosi į mūrtipūjakus (garbinančius *mūrti*) bei negarbinančius (sthānakavāsī bei terapanthī). Panašias atšakas turi ir digambarų grupė.

Autoritetingi jainų tekstai

Jainų švetāmbarų atšaka autoritetingus tekstus vadina *Āgama*, pasak švetāmbarų, jie surašyti apie III a. pr. Kr. (galutinai suredaguoti V a. vid.):

Iš viso švetāmbarai pripažįsta esant 46 *Āgamas* (parašyti ardha-māgadhī dialektu), kuriuose dėstomas mokymas (*jinvani*) priskiriamas Mahāvīrai bei ankstesniems *tīrthaṅkarams*:

1) 12 „Aṅgu“ (1 neišliko); 2) 12 „Apāṅgu“ (pagalbiniai „Aṅgu“ tekstai); 3) 6 „Cheda sūtros“; 4) 4 „Mūla sūtros“; 5) 10 „Prakīrṇaka sūtrų“; 6) 2 „Cūlikā“ sūtros. Seniausi iš šių tekstų yra pirmoji ir antroji „Aṅgos“: „Ācārāṅga“ bei „Sūtrakrtāṅga“. Šios dvi „Aṅgos“ sukurtos II-III a. pr. Kr. „Ācārāṅgoje“ yra pateikta ankstyviausia Mahāvīros biografija. Apie Vardhamānos gyvenimą taip pat sužinome iš „Bhagavatī“ bei „Kalpa“ sūtrų.

Manoma buvus labai svarbių 14 tekstų, kuriuose buvo surašytas pilniausias *tīrthaṅkarų* mokymas, vadintų „**Pūrva**“, jie priskiriami 23 *tīrthaṅkarai* Pārśvanāthai, tačiau pasak tradicijos, jie ilgainiui buvo pamiršti, paskutinis juos pilnai mokėjęs buvo Sthūlabhadra.

Digambarai autoritetingais pripažįsta kitus tekstus nei švetāmbarai, jų kanonas klostėsi daugelį amžių (iki šiol pilnai sunormintas):

1) „Ṣaṭ khaṇḍ āgamaḥ“ surašė Dharasena ir jo mokiniai Puṣ padanta ir Bhūtabali (I-II a.)

2) „Kāsāyapahud a“ parašytas Gunadharos (I-II a.)

3) 4 tekstų rinkinius, vadinamus „Anuyoga“, priskiriamus įvairiems vėlesniems digambarų mąstytojams (**Umāsvāciui**, **Kundakundai**, Jinasenai, Ravisenai, Gunabhadrai, **Samantabhadrai**, Pūjyapādai, Vidyānanda, **Akalaṅkai**): 1) „**Prathama**“ (Harivaṃśapurāṇ a, Ādi purāṇ a ir kt.) 2) „**Karaṇ a**“ („Sūryaprajñapti“, „Candraprajñapti“ ir kt.); 3) „**Dravya**“ („Pravacanasāra“, „Samayasāra“, „Niyamasāra“, „Pancāstikāyasāra“, „Tattvārthādhigamasūtra“) 4) „**Caraṇ a**“ („Mūlācāra“, „Trivarnācāra“ ir kt.)

Pats autoritetingiausias tekstas, kurį vienintelį pripažįsta abi jainų grupės yra Umāsvācio „**Tattvārtha Sūtra**“ (II-III a.). Filosofinių požiūrių, tai pats svarbiausias tekstas ir dėl jame išdėstomų filosofinių teorijų abi jainų atšakos visiškai sutaria.

Bendrieji principai

1) Nesmurtas (*ahimsā*); 2) Nevienovės mokymas (*anekāntavāda*).

Jainų ontologija pagal „Tattvārtha Sūtra“ ir jos komentarus. Bendriausios tikrovės savybės (*sāmānyasat*): atsiradimas, kismas ir pastovumas (*utpāda, vyāva, dhrauvya*).

Tikrovė yra 7 pradų (*tattvu*):

1) *jīva* (gyvybė-siela), 2) *ajīva* (negyvybė), 3) *āsrava* (sravenimas-tekėjimas), 4) *bandha* (ryšys), 5) *saṃvara* (sustabdymas), 6) *nirjarā* (pašalinimas) 7) *mokṣa* (išsilaisvinimas).

Jīva ir *ajīva* dar vadinamos *dravyomis* (terpėmis, santalkomis).

Ajīva skirstosi į penkias *dravyas*: 1) medžiaga (*pudgala*); 2) erdvė, kurioje judama (*dharma*), 3) erdvė, kurioje stovima (*adharmā*); 4) grynoji erdvė (*ākāśa*); 5) laikas (*kāla*). *Jīva* ir keturios *ajīva dravyos*, išskyrus laiką, dar vadinamos *astikāyomis* (ištęstumais), vienintelis laikas netįsus, kadangi jis yra akimirku seką.

Kiekviena *dravya* pasižymi savybėmis-gijomis (*guṇos*) bei kismais (*paryāya*). Kiekviena *jīva* turi žinojimo (*jñāna*), pastabumo (*darśana*), laimumo (*sukha*) bei jėgos (*vīrya*) savybes, tačiau dėl ryšio su *ajīva* visos savybės yra apribojamos ir *jīva* patiria nepasitenkinimą.

Karmos teorija

Jainai apibrėžia karma kaip tekančia medžiaga (*āsrava*). *Jīva* yra susiejus su *ajīva* kaip kiauras laivas į kurį nuolat teka vanduo. Karma kaupiasi veikiant, mąstant ir kalbant. Karmos veikimas siejasi su emociniais būviais (*kaṣāya*): prieraišumu (*rāga*), neapykanta (*dveṣa*), geismu (*trṣṇā*), pykčiu (*krodha*) ir kt. Karmos teoriją išplėtojo jainų mąstytojas Devendra Sūri (XIII a.), parašęs penkias knygas apie karma – „Karmagrantha“.

Yra kenksminga (*ghātiyā*) ir nekenksminga (*aghātiyā*) karma. Pagrindinė kenksminga karma yra klaidinančioji (*mohanīya*), ši karma pririša prie klaidingų požiūrių. Kitos 3 kenksmingos karmos veikia kaip sienos (*āvaraṇa*) ribojančios *jīvos* galias, t.y., pastabumą (*darśana*), pažinimą (*jñāna*) bei jėgą (*vīrya*). Nekenksminga karma nulemia gyvenimo amžių, charakterį, kilmę ir pan.

Visos jainų praktikos ir teorijos tikslas sustabdyti (*saṃvara*) ir pašalinti (*nirjarā*) karma nuo *jīvos*. Pagrindiniai būdai tai padaryti – nesmurtas (*ahiṃsā*), nevienovės požiūris (*anekāntāvada*) bei askezė (*tapas*).

Pažinimo principai

1) *Anekāntavāda* (nevienovės mokymas), 2) *nayavāda* (požiūrių mokymas), 3) *syādvāda* -saptabhaṅgi („galbūt mokymas“ – mokymas apie santykinumą).

Mokymo apie *anekāntāvadā* ir *nayavāda* užuomazgos priskiriamos Mahāvīrai. Tačiau vėliau ši mokymą plėtojo įvairūs jainų mąstytojai. Manoma, kad anekāntavāda išsivystė kaip bandymas atsakyti į neatsakomos klausimus – *avyākata*. Jeigu Buda neatsakinėjo į daugelį jam užduodamų klausimų (pvz., „Ar Buda egzistuoja po mirties?“ „Ar pasaulis yra amžinas?“), tai Mahāvīra ryždavosi duoti atsakymus: kai Mahāvīros paklausė, ar pasaulis amžinas, jis atsakė: „Amžinas, nes nesiliovė egzistuoti jokių laiku. Jis buvo yra ir bus“, bet tuoj pat pridėjo, kad „Iš kitos pusės neamžinas, nes jis vystosi kilimo (*utsarpiṇī*) ir nusileidimo (*avasarpiṇī*) ciklais.

Nayavāda

1) Pagal Umāsvātį (II a.), yra 7 požiūriai: 1) *naigamanaya* (kasdieniškas), 2) *samgrahanaya* (žvelgiantisį bendrumą), 3) *vyavahāranaya* (praktiškas), 4) *rjusūtranaya* (dabartinio momento, matantis atskirybes), 5) *śabdanaya* (žodinis, sinonimiškas), 6) *samabhirūdhanaya* (etimologinis), 7) *evambhūtanaya* (apibūdinimo).

2) Pasak Kundakundos (III-? a.), yra 1) *vyavahāranaya* (sąlyginiai požiūriai) ir 2) *nīścayanaya* (absoliutus požiūris). Sąlyginiai požiūriai atitinka septynias Umāsvāčio *nayas*, o absoliutus požiūris – išlaisvintos *jīvos*, t. y., Mahāvīros požiūrį. Pasak Samantabhadros, sąlyginiai požiūriai yra tarpiški, o absoliutus – betarpiškas.

3) Haribhadrāsūri (VIII a.) veikale „Yogaḍṛ ṣ ṭ isamucca išplėtojo mintį, pagal kurią, visi mokymai yra teisingi: *mokṣa* yra viena, skirtingų tradicijų mokytojai pritaiko mokymą prie skirtingų sąlygų ir žmonių, dėl to tarpmokykliniai ginčai neturi prasmės: „Śīva, parabrahma, ātmanas, tathātā: visų šių žodžių prasmė viena skirtinguos pavidaluose“.

Syādvāda

Syādvāda išsivystė iš nayavādos teorijos ir buvo pirmą kartą suformuluota Samantabhadros (VI a.) veikale „Āptamīmāṃsā“.

1. Syād-asti – kažkiek yra.
2. Syān-nāsti – kažkiek nėra.
3. Syād-asti-nāsti – kažkiek yra ir nėra.
4. Syād-avaktavyaḥ – kažkiek neapsakoma.
5. Syād-asti-avaktavyaḥ – kažkiek yra ir neapsakoma.
6. Syān-nāsti-avaktavyaḥ – kažkiek nėra ir neapsakoma.
7. Syād-asti-nāsti-avaktavyaḥ – kažkiek yra, nėra ir neapsakoma.

7 įmanomi požiūriai, kuriais susilaikoma nuo absoliutaus tvirtinimo. Žodis *Syād* („galbūt, kažkiek, santykinai, kažkuria prasme“) leidžia išvengti absoliutumo.

Ṇamōkāra Mantra

Pagrindinė jainų malda, kuri išreiškia pagarbą penkioms aukščiausioms asmenybių grupėms (*Pañca-Parameṣṭhi*).

1) **Ṇamō Arihantāṇ aṁ** Lenkiuosi arhantams (*arhat*)

2) **Ṇamō Siddhāṇ aṁ** Lenkiuosi siddhams (*siddha*)

3) **Ṇamō Ayariyāṇ aṁ** Lenkiuosi dvasiniam mokytajam (*ācārya*)

4) **Ṇamō Uvajjhāyāṇ aṁ** Lenkiuosi vienuoliam dėstytojams (*upādhyāya*)

5) **Ṇamō Lōē Savva Sāhūṇ aṁ** Lenkiuosi visiems pasaulio išminčiams (*sādhu*).

6) **Ēsōpañcaṇ amōkkārō, savvapāvappaṇ āsaṇ oṣ**ie penki nusilenkimai pašalina visas nuodėmes.

7) **Maṅgalā ṇ aṁ ca savvēsiṁ, paḍ amama havaī maṅgalaṁ**Iš visų laimiaušų [mantrų?], ši yra laimiaušia.